

Mechorosty Hlučínska

V. Plášek

Druhová pestrost mechorostů na Hlučínsku je ve srovnání s nejbližšími horskými masívy Sudet nebo Karpat poměrně chudá. Území neoplývá množstvím bryologicky atraktivních lokalit jako jsou např. prameniště, rašeliniště, vápencové skály, pralesní vegetace, apod. Nicméně i zde se vyskytují biotopy, na kterých bylo v minulosti i recentně zaznamenáno množství zajímavých mechorostů. Jde o vlhké a stinné okraje polí s výskytem hlevíků, solitérní dřeviny nebo staré ovocné sady s vysokou druhovou diverzitou epifytických mechů, okraje rybníků a vodních nádrží s efemerními mechorosty a konečně i vlhké louky, z nichž byly v minulosti uváděny vzácné mokřadní druhy.

Okraje polí

Tento biotop je díky agrotechnickým zásahům neustále narušován, čímž jsou rostlinná společenstva udržována trvale v raném stádiu sukcese. To platí i pro mechorosty, z nichž tato místa osídluje převážně druhy s velmi krátkým životním cyklem. Nejčastěji to jsou z játrovek trhutka obecná (*Riccia sorocarpa*) a trhutka sivá (*Riccia glauca*), jejichž stélky tvoří charakteristické růžicovité shluky. Z mechů se zde vyskytuje pozemnička uřatá (*Pottia truncata*), krondlovka prutníkovitá (*Fissidens bryoides*) a krondlovka tisolistá (*Fissidens taxifolius*). Často zde můžeme najít také mechy, které vytvářejí na svých rhizoidech rozmnožovací tělíska – tzv. gemy. Tyto nepohlavně vzniklé částice přečkávají v půdě nepříznivé období a v případě vhodných podmínek z nich vyrůstají nové rostlinky. Z běžných gemiferních mechů zde rostou prutník načervenalý (*Bryum rubens*), dvouhroteček schreberův (*Dicranella schreberiana*) nebo dvouhroteček hroznovitý (*Dicranella staphylina*). K zajímavým polním mechorostům patří hlevík polní (*Anthoceros agrestis*), který v minulosti díky nadměrné chemizaci zemědělství z některých polí přechodně vymizel. K vzácnějším druhům tohoto biotopu náleží také mechy o velikosti pouze několika milimetrů: prchavka pilovitá (*Ephemerum serratum*) nebo straniplodka (*Pleuridium*).

Solitérní dřeviny a staré ovocné sady

Probíhající výzkum rozšíření epifytních mechorostů ve Slezsku se nevyhnul ani území Hlučínska. Výsledky ukazují, že druhově nejbohatší společenstva zde rostou na solitérních stromech s drsnou borkou (duby, jasany, kleny) nebo na ovocných stromech ve starých, mnohdy neudržovaných a zarostlých sadech (nejčastěji jabloňových). Zde bylo nalezeno jak mnoho běžných epifytů, tak i druhy považované za vzácné či ohrožené. K těm běžným patří dvouhrotec chlumní (*Dicranum montanum*), prstenatka plazivá (*Platygyrium repens*) – mech, který byl dříve hodnocen v ČR jako ohrožený, šurpek drobný (*Orthotrichum pumilum*) nebo šurpek chluponosný (*Orthotrichum diaphanum*). Zajímavostí je nedávno zjištěný první výskyt dvouhrotece tupého (*Dicranum tauricum*) v regionu. Tento druh odolný vůči znečištění ovzduší se již několik let šíří ze západní Evropy na východ, podobně jako další zde nově zaznamenaný mech křídlečka zprohýbaná (*Dicranoweisia cirrata*). Ten byl dříve mylně v České republice považován za ohrožený taxon. Bývá však bohatě plodný a navíc tvoří i snadno šířitelné gemy, takže jeho řazení k ohroženým druhům se ukázalo jako neopodstatněné. Mezi vzácné epifytické mechy rostoucí na Hlučínsku lze však považovat šurpek tupolistý (*Orthotrichum obtusifolium*) nebo šurpek úhledný (*Orthotrichum speciosum*), který v poslední době začíná mizet z okolí větších městských aglomerací stejně jako ohrožený druh rourkatec bradavčitý (*Syntrichia papillosa*).

Mokřiny a okraje vodních ploch

Na Hlučínsku lze najít i mokřadní biotopy s typickou druhovou skladbou mechorostů. Hledáme-li však výskyt vzácnějších taxonů, pak nezáleží ani tak na velikosti vlastního biotopu jako spíše na jeho nenarušenosti. Pokud byl některý z mokřadů v minulosti uměle odvodňován, pak se zvýšila míra jeho ruderalizace a vzácné mokřadní mechorosty vymizely vlivem měnících se podmínek nebo byly vytlačeny nepůvodní vegetací. Typickým příkladem mohou být Koutské, resp. Zábřežské louky, na nichž dnes najdeme jen velmi málo z původní bryoflóry. Příkladem může být vyhynutí kriticky ohroženého mechu plstnatce rašelinného (*Helodium blandowii*) vlivem meliorací právě na Zábřežských loukách. Přesto se však na některých maloplošných mokřinách dosud přirozená společenstva mechorostů reprezentovaná druhy klamonožka bahenní (*Aulacomnium palustre*), prutník hvězdovitý (*Bryum pseudotriquetrum*), károvka hrotitá (*Calliergonella cuspidata*), rokyt luční (*Hypnum pratense*) nebo zástupci rašeliníků (*Sphagnum*) vyskytují.

Okraje vodních ploch a břehy potoků hostí také některé mechorosty. Z běžnějších mechů to jsou především baňatka potoční (*Brachythecium rivulare*), sušinec pobřežní (*Leptodictyum riparium*), trněnka odstálá (*Eurhynchium hians*), drabík stromkovitý (*Climacium dendroides*) a hájovka chluponosná (*Cirriphyllum piliferum*), z játrovek například porostnice mnohotvárná (*Marchantia polymorpha*) nebo obhřebenka dvouzubá (*Lophocolea bidentata*). K významnějším druhům těchto míst patří hrhovka hruškovitá (*Physcomitrium piriforme*).

Lesní biotopy a remízky

Lesní biotopy jsou na mechorosty zpravidla bohaté. Je to způsobeno vlhčím mikroklimatem a zástínem. Dostatek vlhkosti je totiž pro většinu mechorostů limitujícím faktorem pro přežití. Navíc je zde bohatá nabídka různých druhů substrátů: hrabanka, tlející dřevo, kůra stromů, kameny, obnažené břehy lesních cest, apod., což značně zvyšuje druhovou rozmanitost tohoto ekosystému. Mezi velmi obecné lesní mechy patří baňatka (*Brachythecium*), lesklec (*Plagiothecium*), bezvláska (*Atrichum*), ploník (*Polytrichum*), měřík (*Mnium*, *Plagiomnium*, *Rhizomnium*), dvouhrotec (*Dicranum*), dvouhroteček (*Dicranella*). V lesních vlhčinách nebo na březích lesních cest se běžně setkáme i s játrovkami, např. s pobřežnicí obecnou (*Pellia epiphylla*) nebo mřížkovicem kuželovitým (*Conocephalum conicum*). Tlející dřevo osídluje z játrovek nejčastěji obhřebenka různolistá (*Lophocolea heterophylla*), plevinka plazivá (*Lepidozia reptans*) nebo křepenka dvoulaločná (*Cephalozia bicuspidata*) z mechů pak čtyřzoubek průzračný (*Tetraphis pellucida*) nebo kornice slezská (*Herzogiella seligeri*). Z vzácnějších epixylických druhů lze uvést klamonožku hlávkoploudou (*Aulacomnium androgynum*). Kůru a kořenové náběhy dřevin porůstají mechy rokyt cypřišovitý (*Hypnum cupressiforme*), baňatka obecná (*Brachythecium rutabulum*), baňatka draslavá (*Brachythecium salebrosum*) nebo dvouhrotec chlumní (*Dicranum montanum*) spolu s dvouhrotečkem různotvárným (*Dicranella heteromalla*).

Antropogenní stanoviště

I objekty vytvořené člověkem jako zídky, betonové patníky, mostky, zbytky vojenského opevnění, apod. mohou být porostlé mechorosty. Nacházejí zde útočiště jednak druhy původně skalní jako šurpek odchylný (*Orthotrichum anomalum*), šurpek čišovitý (*Orthotrichum cupulatum*), děrkavka poduškovitá (*Grimmia pulvinata*), klanozoubek (*Schistidium*), kroucenec zední (*Tortula muralis*), ale najít zde můžeme i druhy s nevyhraněnými nároky na substrát jako prutník stříbřitý (*Bryum argenteum*), rohozub nachový (*Ceratodon purpureus*), rokýtek obecný (*Amblystegium serpens*) a další. I tato stanoviště mohou hostit druhy zajímavější jako např. rourkatec široolistý (*Syntrichia latifolia*),

který je v poslední době stále častěji nalézán právě na sekundárních substrátech, zejména na betonových konstrukcích v blízkosti toků.

Přeneseně lze antropogenním stanovištěm nazvat i zahradní a skleníkové plochy. Právě na nich se občas můžeme setkat s krásnou lupenitou játrovkou, snadno poznatelnou podle poloměsíčitých zářezů na stélce, které jsou zpravidla naplněny gemami. Jde o lunatku křížatou (*Lunularia cruciata*), která je původní v mediteránní oblasti Evropy a k nám je pouze zavlečena – nejčastěji právě se zeminou nebo zahradními plodinami.

Mechorosty jednotlivých vybraných lokalit

Zábřežské louky

Většinu území tvoří mokřadní biotop, silně degradován sítí odvodňovacích kanálů. Mechorosty najdeme zejména na jejich březích. Jde o běžně vlhkomilné druhy např. károvkou hrotitou (*Calliergonella cuspidata*), drabíka stromkovitého (*Climacium dendroides*), srpnatku zahnutou (*Drepanocladus aduncus*) a další. Méně časté jsou mech prutníček hruškovitý (*Leptobryum pyriforme*) nebo lupenitá játrovka bezžilka masťná (*Aneura pinguis*). Podél odvodňovacích kanálů se nacházejí také porosty vrb a olší. Kůru starších jedinců porůstají epifytická společenstva s dvouhrotem chlumním (*Dicranum montanum*), prstenatkou plazivou (*Platygyrium repens*) a čepejřnatkou mnohoplodou (*Pylaisiella polyantha*). Vzácně zde byla na staré vrbě nalezena bohatě plodná křídlečka zprohýbaná (*Dicranoweisia cirrata*). Zvláštností jsou recentní nálezy dvou jinak spíše skalních mechů, děrkavky poduškovité (*Grimmia pulvinata*) a psízubce bradatého (*Cynodontium strumiferum*), na kůře starých vrb. Mladé olšové porosty, místy značně podmáčené, se vyskytují i v centru rezervace. Borka těchto mladých dřevin je mechorosty zatím neosídlená a kořenové náběhy porůstají pouze zcela obecné druhy, např. trněnka odstálá (*Eurhynchium hians*), baňatka obecná (*Brachythecium rutabulum*) nebo měřík čeřitý (*Plagiomnium undulatum*). Severní část rezervace postupně zarůstá rákosinami, v nichž je mechové patro silně eliminováno.

Celé území se dnes značně vzdaluje stavu, za kterého bylo navrženo k ochraně. Z pohledu mechorostů došlo k vymizení několika zajímavých druhů, což se týká zejména kriticky ohroženého mechu plstnatce rašelinného (*Helodium blandowii*), jehož populace byly ještě v 50-tých letech minulého století na lokalitě časté a vitální. Také zástupci rodu rašeliník (*Sphagnum*), dříve hojný, se zde dnes vyskytují jen zřídka.

Dařanec

Tato dubohabřina hostí běžné lesní druhy mechů i játrovek. Na zemi se lze často setkat s baňatkou obecnou (*Brachythecium rutabulum*), dvouhrotečkem různotvárným (*Dicranella heteromalla*), bezvláskou vlnkatou (*Atrichum undulatum*), měříkem trnitým (*Mnium hornum*) nebo ploníkem ztenčeným (*Polytrichum formosum*). Tlející dřevo osídluje listnatá játrovka obhřebenka různolistá (*Lophocolea heterophylla*) nebo mech paprutka níci (*Pohlia nutans*), nápadný svěšenými velkými tobočkami. Na kůře stromů se zde daří rokytu cypřišovitému (*Hypnum cupressiforme*), dvouhrotci chlumnímu (*Dicranum montanum*), prstenatce plazivé (*Platygyrium repens*) nebo jedlince nitřovité (*Pterigynandrum filiforme*), ale vzácněji tu rostou také játrovky kovanec plochý (*Frullania dilatata*) a struhatka zploštělá (*Radula complanata*).

Hněvošický háj

Rozmanitost druhů mechorostů na této lokalitě je velká. Jde většinou o běžné lesní druhy nebo o druhy osídlující vlhčí stanoviště, břehy potůčků apod. Na zemi zde roste převážně baňatka (*Brachythecium*), bezvláska (*Atrichum*), trněnka (*Eurhynchium*), měřík (*Mnium*, *Plagiomnium*, *Rhizomnium*) nebo zpeřenka (*Thuidium*). Tlející pařezy porůstají

játrovky obhřebenka různolistá (*Lophocolea heterophylla*), plevinka plazivá (*Lepidozia reptans*) nebo křepenka dvoulaločná (*Cephalozia bicuspidata*) z mechů pak čtyřzoubek průzračný (*Tetraphis pellucida*) nebo kornice slezská (*Herzogiella seligeri*).

Z této dubohabřiny bylo v minulosti uváděno i několik regionálně významných mechorostů. Z játrovek to je především pěknice plstnatá (*Trichocolea tomentella*), z mechů kronglovka (*Fissidens gymnandrus*) nebo rokyt plazivý (*Hypnum fertile*). Játrovka se na lokalitě dodnes vzácně vyskytuje. Otázkou však zůstává existence zmíněných dvou mechů. Rokyt plazivý je horský druh (zde byl zřejmě zaměněn s rokytem bledým *Hypnum pallescens*, který zde roste) a ona kronglovka je běžná kronglovka prutníkovitá (*Fissidens bryoides*). To však nesnižuje význam lokality ani druhovou diverzitu mechorostů, která je zde značná.

Černý les I a II

Starý pralesovitý porost hostí bohatá mechová společenstva. Většinou jde o běžné lesní druhy. Nicméně i zde se můžeme setkat s druhy regionálně zajímavými. Na padlých kmenech vytváří bohatě plodné populace mech hvozděnka různolistá (*Callicladium haldanianum*), který byl dosud v této části Slezska nalezen pouze vzácně na několika lokalitách.

Odkryv v Kravařích

Tato lokalita je po bryologické stránce značně chudá. Vyskytuje se zde pouze několik převážně teplomilných druhů mechů jako např. baňatka bělavá (*Brachythecium albicans*) nebo baňatka štěrková (*Brachythecium glareosum*). Spáleniště po úklidu biomasy osídluje specialista na tento typ biotopu - zkrutek vláhojevný (*Funaria hygrometrica*). Na místech s obnaženou hlínou a na krtinách roste rohozub nachový (*Ceratodon purpureus*), pozemnička uťatá (*Pottia truncata*), kronglovka prutníkovitá (*Fissidens bryoides*) a prutník stříbřitý (*Bryum argenteum*).